

Włodzimierz Mościcki

Zakład Fizyki Technicznej
Katedra Fizyki A
Politechniki Śląskiej

KIERUNKI PRACY NAUKOWEJ ZAKŁADU FIZYKI TECHNICZNEJ
KATEDRY FIZYKI A POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ

Streszczenie. Podano przegląd niektórych zakończonych i opublikowanych już prac wykonanych przy współudziale pracowników naukowych Zakładu Fizyki Technicznej Katedry Fizyki A Politechniki Śląskiej.

Zespół pracowników naukowych Zakładu Fizyki Technicznej składa się w chwili obecnej z jednego samodzielnego i trzech młodszych pracowników naukowych. Cały zespół został służbowo przeniesiony z I Katedry Fizyki Politechniki Gdańskiej i w większości stanowił część personelu byłej Pracowni Geochronologii Bezwzględnej I.B.J.

Ze względu na krótki okres pracy na Politechnice Śląskiej i organizujący się dopiero warsztat pracy Zakład nie posiada jeszcze nowego dorobku naukowego. Dla ilustracji obecnych zainteresowań naukowych Zakładu, będących kontynuacją prac prowadzonych w ostatnim okresie w Gdańsku, w artykule niniejszym zostaną omówione te z pośród prac prowadzonych w latach 1962-67, które zostały ukończone i opublikowane już po likwidacji byłej Pracowni Geochronologii Bezwzględnej i przeniesieniu kierownika Pracowni do Gliwic.

Prace naukowe byłej Pracowni ^{14}C można podzielić na dwie grupy:

- A. Pomiary koncentracji ^{14}C naturalnych próbek węgla.
- B. Prace badawcze z zakresu procesów fizycznych w detektorach gazowych i techniki pomiarowej ekstremalnie słabych źródeł niskoenergetycznego promieniowania β .

ad.A. W okresie swojej działalności (w latach 1961-1966) Pracownia wykonała oprócz systematycznych pomiarów tła i aktywności używanych standardów łącznie 80 pomiarów naturalnych próbek (Acta Phys. Pol. XXXII, (1967), 39) 10 próbek stanowił atmosferyczny CO_2 pobierany na Helu (2) oraz w Miłoszewie (8) w okresie od 3 października 1961 do 13 czerwca 1965 roku. Pracownia dysponuje niepomierzonymi dotychczas ok. 60 próbkami z tego okresu [1]. Pięć pomiarów wykonano na próbkach węglanów wód pobieranych z różnych poziomów i ujęć wodnych Kombinatu Miedzi w Lubinie [2].

pozostałe pomiary wykonane dla różnych instytucji naukowych PAN i katedr wyższych szkół, muzeów i in., miały charakter pomiarów chronometrycznych z zakresu geografii, archeologii, geologii prehistorii itp. [3].

ad.B. Na szczególną uwagę w tej grupie zasługują prace A. Zastawnego nad wzmocnieniem gazowym liczników proporcjonalnych. Wąskie granice stosowalności znanych w literaturze wzorów na wzmocnienie gazowe w licznikach proporcjonalnych i praktyczna nieprzydatność tych wzorów do oceny wzmocnienia gazowego w liczniku proporcjonalnym wypełnionym CO_2 zmuszała do szczegółowej dyskusji i konfrontacji założeń fizycznych stojących u podstaw poszczególnych teorii wzmocnienia gazowego.

Szczegółowa dyskusja wzorów przeprowadzona przez Zastawnego [4] pozwoliła znaleźć ogólną niezależną od przyjętych procesów fizycznych postać zależności wzmocnienia gazowego od parametrów geometrycznych i wypełnienia licznika. Zastawny wykazał, że logarytm naturalny wzmocnienia gazowego (A) musi być jednoznaczna funkcją stosunku $\frac{E}{p}$ (E - nat. pola, p - ciśnienie gazu) na powierzchni anody licznika: $\ln A = f\left(\frac{E}{p}\right)$; znalazł postacie tej funkcji wynikające z poszczególnych teorii i wykazał, że żadna z dotychczasowych teorii nie spełnia wspomnianego wyżej warunku w sposób zadowalający. Autorowi udało się znaleźć najważniejszą dla CO_2 postać funkcji $f\left(\frac{E}{p}\right)$, wykazać doskonałą zgodność nowego wzoru na wzmocnienie - z wynikami doświadczalnymi, a następnie częściowo na podstawie pomiarów wykonanych wspólnie z Miseracyskiem a częściowo wykorzystując wyniki pomiarów innych autorów [5] wykazać, że zakres stosowalności nowego wzoru obejmuje niemal wszystkie gazy z wyjątkiem H_2 , w szerokim zakresie, wzmocnień, ciśnień oraz parametrów geometrycznych liczników proporcjonalnych.

Praca Zastawnego stanowi praktycznie rzecz biorąc definitywne rozwiązanie opracowywanego od kilkudziesięciu lat problemu wzmocnienia gazowego w ramach procesów quasi-ciągłych. Obecne zainteresowania autora skupiają się na mechanizmach tworzenia jonów ujemnych w wyładowaniach licznika proporcjonalnego.

Dalsze prace doświadczalne i teoretyczne z tego działu dotyczyły poszukiwania odpowiedniego gazu "przeładowywującego" (charge transfer gas) jako dodatku do CO_2 , pozwalającego na użycie licznika w zakresie G.M. Pokazało się [6], że kilkuprocentowy dodatek cykloheksanu (C_6H_{14}) zapewnia możliwość pracy w zakresie G.M. (przy zastosowaniu wewnętrznej wygaszania licznika) o długości plateau ok. 2000 V i pochyleniu poniżej 2%/100 V. Stwierdzono, że wydajność zliczeń ^{14}C nie jest gorsza niż 90% i nie zależy ani od ciśnienia cząstkowego CO_2 (w zakresie 100-700 mm Hg) ani C_6H_{14} (w zakresie 1,4-35 mm Hg). Praca nad możliwością użycia licznika w zakresie wzmocnień proporcjonalnych w toku.

Na drodze teoretycznej zbadano wydajność licznika z wewnętrzną osłoną antykoincydencyjną [7]. Przyjmując pewne uproszczone założenia dotyczące kształtu widma β ^{14}C i zależności natężenie monoenergetycznej wiązki elektronów w funkcji głębokości wnikania w materiał absorbujący, niewydaj-

ność licznika można wyznaczyć dla dwu zakresów parametru $\lambda = \frac{p \cdot \mu \cdot R}{11.2 \cdot G}$ (p - ciśnienie, G - zasięg elektronów rozpadu, R - promień licznika, μ - masa cząsteczkowa gazu), a mianowicie $\lambda \geq 2$ i $1 < \lambda < 2$.

W zakresie $1 < \lambda < 2$ niewydajność zawiera się w granicach 13,1- 6,7% w zakresie $\lambda \geq 2$ niewydajność maleje od 6,7% do 3,4% (dla $\lambda = 4$). Wykazano, że przy stwierdzonej sprawności wewnętrznej osłony a.c. na eliminację impulsów pochodzących z efektu fotoelektrycznego i rozpraszania Comptonowskiego promieniowania γ , "factor of merit" $M = \frac{S_0}{B}$ (S_0 - aktywność próbki współczesnej, B - tło) wzrasta o 31% w stosunku do licznika bez zewnętrznej osłony a.c. już przy ciśnieniu 0,75 atm. Przy ciśnieniu 3,9 atm. M wzrasta 1,6 krotnie jeżeli udział γ w tle wynosi 50%, względnie 3,3 razy przy 90% udziale γ w tle.

Prace konstrukcyjne i eksperymentalne będą prowadzone dalej.

Dużo uwagi poświęca się zagadnieniu stabilizacji parametrów warunkujących reprodukowalność wyników pomiarów próbek i półautomatycznej kontroli tych parametrów [8]. Przeprowadzono bardzo długotrwałe i wszechstronne pomiary (o łącznym czasie trwania około 1500 godzin) przy dwupoziomowej dyskryminacji impulsów, pozwalającej na obniżenie tła z około 16 na około 12 imp/min z równoczesną ciągłą półautomatyczną kontrolą punktu pracy licznika. Poprawność metody sprawdzono porównując pomiary dla różnych wartości stosunku (k) liczby impulsów mezonowych o amplitudach powyżej górnego progu dyskryminacji do całkowitej liczby impulsów mezonowych. Zmiany k w zakresie od 10% do 24% wykazały, że w granicach błędów statystycznych (standard error) aktywność mierzonych preparatów ^{14}C (łącznie 21) wyliczona przy zmiennej szybkości zliczeń tła (w zakresie od około 14 przy $k = 10\%$ do ok. 12,5 przy $k = 23\%$) pozostaje stała. Ponadto pomiary porównawcze standartów międzynarodowych "Oxalic acid" N.B. S. oraz standartu "Wilhelm" wykazały

- a) stałość standartów dla wartości $10 \leq k < 24\%$,
- b) dąży na stosunek aktywności standartów $S_w/S_{\text{Ox}} = 9,66 + 0,10$ zgodnie z $S_H/S_{\text{Ox}} = 9,66 + 0,026$ otrzymanych w precyzyjnych badaniach innych autorów [9].

LITERATURA

- [1] Mościcki Wł., Bujko A., Dudkiewicz J., Zastawny A., Zesz.Nauk. Politechniki Gdańskiej, nr 113, s.67 (1967).
- [2] Bujko A., Dudkiewicz J., Mościcki Wł., Zastawny A., Zesz.Nauk. Politechniki Gdańskiej, nr 113, s.135 (1967).
- [3] Mościcki Wł., Bujko A., Dudkiewicz J., Zastawny A., Acta Phys.Pol. vol. XXXII (1967), Fasc 1(7) 39.
- [4] Zastawny A., J. Sci.Instr. 43, 179 (1966).
- [5] Zastawny A., Miserczyk J., Nukleonika, 11, nr 9, 685, 1961.
- [6] Kopiczyński T., Mościcki Wł., Renk H., Acta Phys. Pol. 29, 393 (1966)

- [7] Domsta J., Mościcki Wł., Zesz. Nauk. Politechniki Gdańskiej, nr 113, 3, (1967).
- [8] Mościcki Wł., Bujko A., Dudkiewicz J., Zastawny A., Zesz. Nauk. Politechniki Gdańskiej, nr 113, 53, (1967).
- [9] Olsson I., Karlen I., Arkiv for Fysik B, 22, 14, (1962),

THE LEADING SCIENTIFIC WORKS OF THE TECHNICAL PHYSICS STAFF
OF THE CHAIR OF PHYSICS A OF THE SILESIUM TECHNICAL UNIVERSITY

S u m m a r y

The paper contains the review of some works completed and published by the scientific team of the Technical Physical Staff of the Chair A of Physics of the Silesian Technical University.

ГЛАВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНОЙ РАБОТЫ ОТДЕЛА ТЕХНИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ
КАФЕДРЫ ФИЗИКИ И ПОЛИТЕХНИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА В ГЛИВИЦАХ

Р е з ю м е

В статье представлено некоторые научные работы, выполненные и опубликованные сотрудниками Отдела Технической Физики Кафедры Физики А.